

УДК: 373.5.015.31

Т. Ю. Уварова

## РЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ У ПІДЛІТКІВ УЯВЛЕНЬ ПРО ЩАСТЯ ЯК ОСОБИСТІСНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ

© Уварова Т. Ю., 2016

<http://orcid.org/0000-0001-8502-2441>

<http://doi.org/10.5281/zenodo.194763>

*У статті висвітлено етапи та зміст дослідно-експериментальної роботи з реалізації педагогічних умов формування у підлітків уявлень про щастя як особистісної самореалізації. Визначено суть поняття «педагогічні умови». Визначено та теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування у підлітків уявлень про щастя як особистісної самореалізації*

*Розглянуто процес збагачення змісту урочної діяльності учнів підліткового віку навчальним матеріалом, пов'язаним із висвітленням шляхів досягнення людиною щастя в житті. Наведено приклади організації заходів з позаурочної пізнавальної діяльності підлітків з метою формування у них уявлень про щастя як особистісної самореалізації. Описані форми залучення школярів до спілкування й соціально-корисної діяльності як засобу забезпечення їхньої персоналізації та стимулювання відчуття ними щастя від результатів своєї праці. Доведено, що реалізація визначених та теоретично обґрунтованих педагогічних умов приєє підвищенню ефективності процесу формування у підлітків уявлень про щастя як особистісної самореалізації.*

**Ключові слова:** педагогічні умови, щастя, уявлення, особистісна самореалізація, персоналізація, соціально корисна діяльність, підліток.

**Уварова Т. Ю. Реализация педагогических условий формирования у подростков представлений о счастье как личностной самореализации.**

*В статье освещены этапы и содержание исследовательско-экспериментальной работы по реализации педагогических условий формирования у подростков представлений о счастье как личностной самореализации. Определена суть понятия «педагогические условия». Определены и теоретически обоснованы педагогические условия формирования у подростков представлений о счастье как личностной самореализации. Рассмотрен процесс обогащения содержания урочной деятельности учащихся подросткового возраста учебным материалом, связанным с освещением путей достижения человеком счастья в жизни. Приведены примеры организации мероприятий по внеурочной познавательной деятельности с целью формирования у подростков представлений о счастье как личностной самореализации. Описаны формы привлечения школьников к общению и социально-полезной деятельности как средства обеспечения их персонализации и стимулирования ощущение ими счастья от результатов своего труда.*

*Доказано, что реализация определенных и теоретически обоснованных педагогических условий способствует повышению эффективности процесса формирования у подростков представлений о счастье как личностной самореализации.*

***Ключевые слова:** педагогические условия, счастье, представление, личностная самореализация, подросток, социально-полезная деятельность, персонализация, педагогические условия.*

***Uvarova T. Realization of pedagogical terms of formation teenagers' ideas of happiness as a personality's self-realization.***

*The article highlights the stages and content of research and experimental work on the realization of pedagogical terms of formation teenagers' ideas of happiness as a personality's self-realization. The essence of the concept «pedagogical conditions» was specified. Determined and theoretically grounded pedagogical conditions of formation teenagers' ideas of happiness as a personality's self-realization. The process of enriching the content of educational activity of teenagers' educational material related to the coverage of the ways to achieve human happiness in life was reviewed. The examples of the organization of events of extracurricular activities to cognitive formation of teenagers' perceptions of happiness as personality's self-realization were given. Forms of attracting teenagers' to communicate and socially useful activity as a means to ensure their personalization and stimulate their sense of happiness on the results of their labor were described. It is proved that the realization of determined and theoretically grounded pedagogical conditions enhances the effectiveness of the process formation teenagers' ideas of happiness as a personality's self-realization.*

***Key words:** pedagogical conditions, happiness, ideas, personality's self-realization, teenager, socially useful activity, personalization.*

**Постановка проблеми.** На сучасному етапі розвитку суспільства особливо актуальною є потреба у вихованні дитини, здатної до самореалізації. Причому процес самореалізації особистості активізується у підлітковому віці, адже саме в цей період у неї розвивається готовність до функціонування в дорослому світі, а також відбувається становлення активної життєвої позиції. У свою чергу, процес успішної самореалізації підлітків є неможливим без виховання в них позитивного мислення та без формування відповідних уявлень про щастя. Тому проблема формування у підлітків уявлень про щастя як особистісної самореалізації набуває сьогодні особливої актуальності.

Важливим є той факт, що процес успішної самореалізації підлітків невідривно пов'язаний із шкільним навчанням. У свою чергу це зумовлює

необхідність створення таких педагогічних умов, які сприятимуть успішності даного процесу. З огляду на це проблема створення та реалізації педагогічних умов формування у підлітків уявлень про щастя як особистісної самореалізації. має знаходитись у центрі уваги шкільних педагогів.

**Аналіз останніх джерел та публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор.**

У світлі прагнення людини як суспільної істоти до щастя необхідно розуміти, що важливим аспектом досягнення цього відчуття є особистісна самореалізація, яка в сучасній науковій літературі розглядається як необхідна умова розвитку окремої особистості й поступового розвитку суспільства в цілому. Як встановлено, окремі питання самореалізації розглядалися в наукових працях таких авторів, як А. Адлер, К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, О. Асмолов, Л. Виготський, Ю. Гіппенрейтер, Л. Коростильова, О. Леонтєв, А. Маслоу, М. Недашковська, С. Рубінштейн, Е. Фромм та ін.

Психолого-педагогічні дослідження доводять, що питання особистісної самореалізації людини набуває особливої значущості в підлітковому віці. Ураховуючи той факт, що формування у підлітків уявлень про щастя як особистісної самореалізації в основному відбувається в межах педагогічної системи, цілком закономірним є створення певних педагогічних умов для успішної реалізації даного процесу. До вивчення сутності поняття «педагогічні умови» звертались такі науковці, як Н. Борытко, О. Братанич, М. Зверева, В. Каспина, Л. Кондрашова, Б. Куприянов, І. Лернер, В. Манько, А. Найн, Е. Никитина, Л. Петриненко, В. Полонский, Н. Посталюк, М. Скаткін, М. Ткачова, О. Федорова, Т. Шамова, І. Шиліна, Е. Яковлева та ін.

Зокрема, науковцями доведено, що процес особистісної самореалізації підлітків може відбуватись успішно тільки в тому випадку, коли він набуде для них особистісного значення. Одним зі шляхів вирішення цього завдання є створення таких педагогічних умов, які забезпечать трансляцію підліткам відповідних знань та сприятимуть розумінню й усвідомленню ними суті щастя як особистісної самореалізації; сприятимуть системному охопленню урочної та позаурочної взаємодії з учнями; активізують процес особистісної самореалізації учнів підліткового віку шляхом залучення їх до суспільно корисної праці. Проте науковцями досі ще не були описані та реалізовані конкретні педагогічні умови, які забезпечать успішність цього процесу.

**Формулювання мети наукової праці.** З огляду на вищезазначене метою статті є опис процесу реалізації теоретично обґрунтованих педагогічних умов формування у підлітків уявлень про щастя як особистісної самореалізації.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** У контексті дослідження визначено педагогічні умови як сукупність зовнішніх і внутрішніх обставин навчально-виховного процесу, спрямованих на формування в підлітків певних уявлень про щастя як особистісної самореалізації [1; 2; 3; 4; 5]. Ураховуючи те, що формування у підлітків уявлень про щастя є необхідною умовою їхньої подальшої особистісної самореалізації, а цей процес відбувається в межах педагогічної системи, умови, що сприятимуть цьому, визначені нами як педагогічні. До них ми віднесли: 1) збагачення змісту урочної діяльності учнів підліткового віку навчальним матеріалом, пов'язаним із висвітленням шляхів досягнення людиною щастя в житті; 2) організація позаурочної пізнавальної діяльності з метою формування у підлітків уявлень про щастя як особистісної самореалізації; 3) залучення школярів до спілкування й соціально-корисної діяльності як засобу забезпечення їхньої персоналізації та стимулювання відчуття ними щастя від результатів своєї праці [6].

Так, реалізація першої з визначених умов охоплювала урочні заняття для учнів 5-8-х класів з таких дисциплін: етика, основи здоров'я, українська й англійська мови, українська й зарубіжна література, музичне мистецтво, образотворче мистецтво. При цьому застосовувались різні методи й форми навчально-виховної діяльності, в тому числі такі: бесіди, лекції, розповіді, диспути, «круглі столи», вікторини, конкурси, спеціальні завдання та вправи, написання творів та есе тощо.

Під час проведення уроків педагогами значна увага приділялась активізації інтересу учнів до проблеми щастя. У світлі цього у процесі вивчення навчального матеріалу учням ставились відповідні додаткові питання з метою встановлення, які базові уявлення про щастя має кожний учень. Крім того, на урочних заняттях аналізувались домінуючі в суспільстві уявлення про щастя на різних етапах його розвитку, розкривалась сутність феномену щастя з позиції сучасної науки та з опорою на конкретні приклади з життя реальних людей, визначались умови та обставини, які сприяють відчуттю щастя, а також шляхи його досягнення.

Значні резерви для формування в учнів підліткового віку соціально значущих уявлень про щастя мали уроки з етики, на яких відбувалось відпрацювання школярами власних моральних цінностей, орієнтирів та моральної культури шляхом поглиблення знань про людину, основні моральні норми та моральні взаємовідносини між людьми. У світлі цього відбувалось збагачення навчального матеріалу з етики відповідними питаннями, пов'язаними з проблемою щастя.

Наприклад, під час вивчення школярами в 5 класі теми «Як розрізнити добро та зло» додатково обговорювались такі питання: Що для вас значить бути доброю людиною? Чи багато ви знаєте людей, яких можна назвати добрими? Яка людина, на вашу думку, є більш щасливою: добра чи зла? На уроці в 6 класі під час оволодіння учнями теми «Моральні цінності – життєвий орієнтир людини» було організовано круглий стіл, на якому учасникам було запропоновано висловити свої оцінні судження стосовно такої тези «Роль загальнолюдських моральних цінностей (добро, справедливість, милосердя) на шляху розбудови людиною власного щастя».

Зазначимо, що на уроках з основ здоров'я вчителі значну увагу приділяли формуванню в учнів свідомого ставлення до свого життя, здоров'я та до оволодіння основами здорового способу життя. Тому на базі вивчення цієї дисципліни здійснювалось включення відповідних матеріалів про те, що міцне здоров'я є не тільки однією з найважливіших цінностей для людини, але і передумовою можливості успішного втілення нею на практиці різних життєвих планів на шляху розбудови щасливого життя. У світлі цього під час вивчення учнями 6 класу теми «Самооцінка здоров'я людини» було організовано обговорення питання щодо існування зв'язку між адекватною самооцінкою людини, позитивним ставленням до себе та її здоров'ям й відчуттям щастя.

Як відомо, українська мова й література є потужними носіями ідентичності української нації та гуманістичних цінностей її традиційної культури, а тому вивчення цих предметів в основній школі виконувало важливу роль у формуванні уявлень підлітків про щастя як особистісної самореалізації. Так, наприклад, у 5 класі під час уроку з української літературі на тему «Народні казки. «Про правду і кривду», «Багач-ненажера» діти засвоювали народні уявлення про добро і зло, красиве і потворне, смішне і страшне,



щастя і нещастя, шукали відповідь на питання, чи зробили гроші щасливим головного героя казки «Багач-ненажера».

Головними цілями вивчення предметів «Іноземна мова» й «Зарубіжна література» у школі є забезпечення оволодіння учнями вміннями й навичками спілкуватися іноземною мовою згідно з існуючими соціальними нормами мовленнєвої поведінки у типових сферах і ситуаціях, залучення підлітків до найвищих досягнень світової літератури й культури, загальнолюдських і національних духовних цінностей, виховання естетичного смаку, високої читацької та загальної культури. У контексті цього збагачення навчального матеріалу з указаного предмету питаннями, пов'язаними з проблемою щастя, дозволяли учням не тільки краще усвідомити певні схожості й відмінності у трактуванні суті цього феномену в межах різних національних культур, але й більш чітко визначитись із власним баченням свого щасливого майбутнього.

Відповідно до нормативних вимог, проведення в основній школі уроків з музичного мистецтва спрямовувалось на забезпечення особистісного розвитку учня та збагачення його емоційно-естетичного досвіду під час сприймання та інтерпретації творів музичного мистецтва і музично-практичної діяльності, а також формування ціннісних орієнтацій, потреби у творчій самореалізації та духовно-естетичному самовдосконаленні. У руслі цього вивчення цієї дисципліни збагачувалось відповідним навчальним матеріалом з проблеми щастя. Наприклад, під час вивчення учнями 5-го класу теми «Затакт, сольфеджування вправи. С. Прокоф'єв. «Аморозо» (Фрагмент з балету «Попелюшка»)» було організовано обговорення моменту відчуття щастя принцом та Попелюшкою під час зустрічі, що відбулась наприкінці казки тільки завдяки його наполегливим пошукам коханої дівчини. При цьому школярам пропонувалось висловити свою точку зору стосовно того, чи відповідає створена автором музика щасливому фіналу казки.

Під час проведення експерименту враховувалось, що, за вимогами Державного стандарту, уроки з образотворчої освіти спрямовувались на активізацію особистісного розвитку учнів та збагачення їхньої емоційно-естетичного досвіду під час сприймання навколишнього світу, інтерпретації та оцінювання творів образотворчого мистецтва, а також у формуванні ціннісних орієнтирів, потреби у творчій самореалізації та духовно-естетичному

самовдосконаленні. У світлі цього процес самореалізації учнів підліткового віку на шляху до щастя відбувався через залучення їх до відповідної художньо-творчої діяльності. Так, під час вивчення школярами 7 класу теми «Природне і культурне середовище людини» було проведено обговорення питання про можливість досягнення людиною гармонії в природному середовищі, відчуття щастя, її взаємозв'язок з природою, а пізніше художніми засобами їм пропонувалось відтворити на своєму малюнку відповідні емоції, які вони відчують під час милування природою.

Друга визначена педагогічна умова формування у підлітків уявлень про щастя як особистісної самореалізації передбачала здійснення організації позаурочної пізнавальної діяльності з метою формування в підлітків уявлень про щастя як особистісної самореалізації. Реалізація цієї умови здійснювалась під час проведення таких методів і форм виховної роботи: класні години («Робити добрі справи – просто», «Герой нашого часу» тощо), диспути («Як знайти щастя?», «У чому полягає сенс життя» тощо), шкільні міні-конференції («Щастя поруч», «Справа по серцю – щасливе життя»), зустрічі з цікавими людьми (журналістами, письменникам, рятівниками, музикантами та ін.), екскурсії, флешмоби («Подаруй усмішку незнайомцю», «Зроби щасливою людину поруч»), суспільно корисні акції (святкова пошта, новорічні поздоровлення першокласників), тренінги («Щастя – не зовні, щастя – всередині»), кросбукінг, виставки.

Зауважимо, що для вдосконалення уявлень учнів про щастя як особистісної самореалізації в 6 класі проводилась інтерактивна вистава за мотивами казки Г. Х. Андерсена «Черевички щастя». Також у 7 класі було організовано «усний журнал» на тему «Щастя учора, сьогодні, завтра», який включав такі сторінки: «Погляд з минулого», «Щастя очами дитини», «Щастя тут і зараз», «Мрії про щасливе майбутнє». Значний інтерес в учнів 8 класу викликав Інтернет – міст на тему «Щастя без кордонів», у якому взяли участь школярі з Польщі, Білорусії й Казахстану.

Певний виховний ефект у контексті порушеної проблеми мала театралізована вистава з елементами рольової гри – «Суд над щасливою Людиною», під час проведення якого учні 8 класу мали для себе з'ясувати, у чому полягає сенс життя людини – приносити користь іншим людям чи жити виключно для себе. Чільне місце у виховній роботі займала також систематичне

відвідування учнями підліткового віку театральних вистав, пов'язаних з проблемою щастя, наприклад таких: «Попелюшка», «Огниво», «Чарівне кільце», «Дванадцять місяців», «Чарівник смарагдового міста» (5, 6 класи), «Лісова пісня», «Пси», «Ніч перед різдвом» (7, 8 класи).

Відповідно до третьої визначеної педагогічної умови, відбувалось залучення школярів до спілкування й соціально-корисної діяльності як засобу забезпечення їхньої персоналізації та стимулювання відчуття ними щастя від результатів своєї праці. У межах реалізації цієї умови учнями 7-х та 8-х класів було взято шефство над молодшими школярами, виготовлено шкільні стенди й інші наочні засоби для уроків, здійснено випуск стінгазет до свят, підготовлено та проведено концерти на День 8 березня, День вчителя та інші свята. Крім того, учні активно залучались до різноманітних соціально значущих акцій, зокрема таких: «Поспішай робити добрі справи кожного дня», «Ввічливість породжує та викликає ввічливість», «Подаруй свою посмішку людям», «Альтруїзм як норма життя» тощо.

**Висновки за результатами дослідження, перспективи подальших розвідок у даному напрямку.** Таким чином, можна підсумувати, що формування всебічно розвиненої, соціально активної особистості, розкриття і використання учнем власних здібностей і можливостей, спрямованих на досягнення поставлених цілей та набуття щастя, переведення виховання підлітків у площину самовиховання, у самостійну реалізацію життєвих програм дозволяє активізувати процеси їхньої самореалізації і персоналізації.

Аналіз результатів запроваджуваних педагогічних умов довів за усіма критеріями й показниками позитивну динаміку формування у підлітків уявлень про щастя як особистісної самореалізації. У подальшому планується застосування визначених педагогічних умов для успішного формування у підлітків уявлень про щастя як особистісної самореалізації у ході навчального та виховного процесів.

### **Література**

1. Беликов В. А. Педагогические условия как цель педагогических исследования / В. А. Беликов // Проблемы образования и развития личности учащихся. – Магнитогорск : МаГУ, 2001. – С. 69-73.



2. Борытко Н. М. В пространстве воспитательной деятельности [Текст] / Н. М. Борытко. – Волгоград : Перемена, 2001. - 181 с.
3. Каспина В. А. О методах воспитания и их классификации / В. А. Каспина // Советская педагогика, 1970. – № 1. – С. 84-94.
4. Лернер И. Я. Процесс обучения и его закономерности / И. Я. Лернер – М. : Знание, 1980.
5. Никитина Е. Ю. Теория и практика подготовки будущего учителя к управлению дифференциацией образования : дис. ... д-ра. пед. наук : 13.00.08 / Е. Ю. Никитина. – Челябинск, 2001. – 427 с.
6. Уварова Т.Ю. Визначення та обґрунтування педагогічних умов формування у підлітків уявлень про щастя як особистісної самореалізації / Т.Ю. Уварова // Педагогіка та психологія : збірник наукових праць / за загальною редакцією : академіка І.Ф. Прокопенка, проф. Золотухіної. – Харків : Видавець Рожко С.Г., 2016. – Вип. 53 – С. 233–240.